

М. В. Попович

Лібералізм

ЛІБЕРАЛІЗМ (від лат. *liberalis* – вільний, незалежний) – політична доктрина, основною ідеєю якої є здійснення якомога повнішої свободи особистості шляхом усунення всього того, що може обмежувати індивідуальну свободу. Європ. ментальність формувалася на основі двох традицій: юдей.-християн. (біблій.), з її поняттями про свободу вибору, гріх і спокуту, та антич., що знайшла завершений вираз у римському праві. Загалом це сформувало важливе для Л. поняття відповідал. за свої вчинки, здатної до вільного вибору персони (правової особистості). У часи середньовіччя принципи Л. зафіксов. у компромісах монарх. влади з феод. аристократією (англ. Велика хартія вільностей 1215). Епоха пром. капіталізму супроводжувалася розвитком сильних ліберал. партій, однак після 1-ї світової війни розпочався їхній занепад (у політиці відповідні функції частково перейшли до с.-д., в економіці – до неоконсерватив. партій). Найповнішим формулюванням ідей Л. стала франц. Декларація прав людини і громадянина 1789. Вона проголосила осн. права людини, що є основою ліберал. устрою суспільства: свобода, власність, безпека, право опору насильству. Загалом ці права утворюють громадян. свободу, що не допускає приват. правової залежності у будь-якій формі та гарантує повний прояв приват. ініціативи. За Ж.-Ж. Руссо, формування громадян. свободи подібне до укладання між незалеж. індивідами «соц. договору». Ліберали покладають повну відповідальність за соц. зміни на індивіда, який не може вимагати від держави чогось більшого, ніж охорону влас. прав, зокрема права власності. Держава, яка ставить перед суспільством певні ідеол. цілі, з погляду Л. неминуче перероджується у тоталітарну. Від громадян. свободи відрізняють політ. свободу, що полягає у праві громадянина брати участь в упр. державою через вибори, вільну пресу й ін. інститути. На думку лібералів, політ. свобода необхідна для забезпечення громадян. свободи, як її гарантія і доповнення. Різниця між ліберал. і консерватив. політикою, за всієї відносності й залежності від конкрет. обставин, істотна у тій її глибин. сутності, яку свого часу К. Маннгейм характеризував як стиль політ. мислення (менталітет). Відмінність консерватив. і ліберал. менталітету полягає у ставленні до принципів, оскільки консерватизм прагне розв'язувати політ. завдання сучас. держави у контексті конкретності. Консерватив. реформізм ґрунтується на заміні одних одинич. факторів (особистостей чи законів) іншими, тоді як ліберал. реформізм прагне до зміни системи загалом, виходячи з певних принцип. засад. Не схильна до романтич. проектів і звертань до історії ліберал.

система поглядів здатна спиратися на абстрактні вихідні формулювання. Людство виокремило низку таких принципів, починаючи від Великої хартії прав і свобод людини, ухваленої ООН 1948. Усі вони обов'язкові для чл. міжнар. спільноти народів. Ліберал. думка вбачає дійсність у категоріях можливості й норми, консервативна – у категоріях історії. Звідси й різниця у легітимації, обґрунтуванні законності запропонов. політики та системи інституцій (консерватизм апелює до істор. традиції, Л. – до заг.-людських принципів). Така ментальність зближує Л. із соціалізмом, хоча історично вони протистояли один одному щодо ставлення до приват. власності (лише поступ. відмова соціалізму від націоналізації власності розмиває цю протилежність). На відміну від радикальніших консерваторів і соціалістів, у тактиці політ. боротьби Л. завжди був схильний до компромісів і м'яких помірк. дій. У цьому противники Л. часто вбачають його слабкість. Така особливість Л. пояснюється його обережністю в застосуванні насильства як засобу, що може перешкодити досягненню осн. мети – захисту індивід. свободи. Нині важко віднайти політ. сили, що відстоюють принципи Л. у чистому вигляді. Прихильниками екон. Л. є зазвичай праві, консервативні політики, тоді як ліберали у кризових ситуаціях вдаються до держ. втручання в економіку. Зх.-європ. соціал-демократія фактично знаходиться на позиціях лівоцентрист. політ. Л.

Рекомендована література

1. Манан П. Інтелектуальна історія лібералізму / Пер. з франц. К., 2005.

Бібліографічний опис:

Лібералізм / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-55373>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).